

Kontrollkäik Tartu linna asutusse Varjupaik

(1) Õiguskantsleri nõunikud viisid 15.04.2009 läbi kontrollkäigu Tartu linna asutusse Varjupaik (edaspidi: asutus).

Asutuses on 44 voodikohta, millest 10 on naistele ja 34 meestele. Majutus toimub 4 toas vastavalt soolisele jaotusele. Toad on suurusega 49 m² (19 voodit meestele); 27 m² (10 voodit naistele); 26,4 m² (10 voodit meestele) ja 20,3 m² (5 voodit meestele). Täiendavalt on võimalik põrandaküttega, kuid vooditeta ruumides majutada 30 (peamiselt alkoholijoobes) isikut. Selleks on ette nähtud eraldi sissepääsuga 2 ruumi – 21,5 m² ja 14,4 m². Seega suudab asutus pakkuda ööbimisteenust kokku maksimaalselt 74 inimesele. Asutuse põhiülesandeks on abivajavale inimesele ajutise peavarju tagamine ööbimisteenuse osutamiseega. Samuti on eesmärgiks varjupaigas viibivatele inimestele turvalisuse ja pesemisvõimaluste tagamine, võimalusel toidu ja riideabi andmine.

Aastal 2008 ööbis varjupaigas kokku 212 erinevat isikut, neist 32 (15%) naist ja 180 (85%) meest. Keskmiselt kasutas varjupaiga teenust igapäevaselt 39 inimest. Kõige rohkem teenusekasutajaid ööpäeva kohta oli jaanuaris 2008 (53 isikut) ja kõige vähem oktoobris 2008 (27 isikut).

Varjupaigas on 19 ametikohta – 1 juhataja, 1 vanemkorrapidaja, 1 koristaja, 1 sotsiaaltöötaja ja 15 korrapidajat. Alates 01.06.2009 kaotatakse struktuurist 2 korrapidaja kohta.

(2) Kontrollkäigul kontrollisid õiguskantsleri nõunikud, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikut alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokollis artiklis 3 sätestatud riigi ennetusasutuse funktsiooni, kas asutuses on teenuste osutamisel tagatud isikute põhiõigused ja – vabadused.

(3.1) Õiguskantsleri nõunike ringkäik asutuses ja vastuvõtt teenuse tarbijatele, nende lähedastele ja esindajatele ning asutuse töötajatele

Kontrollkäigu kestel külastasid õiguskantsleri nõunikud asutuse ruume ning vestlesid teenuse tarbijatega. Õiguskantsleri nõunike vastuvõtule isikud ei ilmunud.

(3.2) Õiguse tervise kaitsel tagamine asutuses

Asutuse poolt eelnevalt saadetud dokumentatsioonist nähtus, et asutuses ei ole tagatud pidev tervishoiutöötaja kohalolek asutuse lahtiolekuaegadel. Asutuse klientidele osutavad teenuseid nende perearstid. Perearst puudumisel osutavad isikutele tervishoiuteenuseid Tartu Linnavalitsuse poolt määratud 2 perearsti. Perearsti poolt määratud ravimite välja

ostmiseks on võimalik saada kohalikul omavalitsuselt täiendavat sotsiaaltoetust. Esmaabi osutamiseks on korrapidaja ruumis esmaabikapp.

Asutuses ei osutata teenuseid nakkushaigetele isikutele. Kõik teenusele saabuvad isikud peavad eelnevalt läbima tervisekontrolli ja kopsuröntgeni. Asutuse ruumidesse sisenemisel esitab teenusele saabunud isik arstitõendi nakkusohtlikkuse kohta. Asutusse töötajatel puudub pädevus psüühikahäirega isikute tuvastamise ja nendega suhtlemise alal.

Lisaks selgus kontrollkäigu raames läbi viidud vestlusest, et kõik asutuse töötajad ei ole läbinud esmaabi osutamise koolitust ning asutuses puuduvad elementaarsed teadmised isikukaitsevahendite kasutamise vajalikkusest esmaabi osutamisel.

Põhiseaduse § 28 sätestab igäihe õiguse tervise kaitsese andes nii kindlapiirilise sisu PS §-s 10 sätestatud sotsiaalse riigi põhimõttele. Põhiseaduse §-is 28 sätestatud õigusega seonduvalt tuleb silmas pidada, et tervis on oluline väärtus, ilma milleta ei ole võimalik enamiku teiste põhiõiguste kasutamine. Vaid tervislik elu saab olla täisväärtuslik ja inimväärne elu. Ühtlasi on riik kohustatud aktiivselt tegutsema, et igäihele need õigused tagatud oleksid. Eriti suur oht põhiõiguste riiveks on isikute puhul, kes oma tervisliku, sotsiaalse või muu seisundi tõttu ei suuda iseseisvalt ja sõltumatult oma põhiõigusi realiseerida. Selliste isikute sotsiaalne abistamine on seadusandja poolt pandud kohaliku omavalitsuse kohutustuseks.

Juhul, kui teenusele saabub ravi või isegi viivitamatut sekkumist eeldavas tervislikus seisundis isik, võib piisavate terviseteenuste saamatajäämisel ohtu sattuda tema elu ja tervis. Arusaadavalt puudub asutuse meditsiinilise erihariduseta töötajatel oskus diagnoosida ja eristada erinevaid sekkumist vajavaid terviseseisundeid. Samuti on rahvatervise huvides (nagu näiteks lisaks tuberkuloosile ka muude nakkushaiguste leviku ära hoidmine) oluline kõigile riskirühma kuuluvatele isikutele tervisealase läbivaatuse võimaluste kättesaadavaks tegemine viisil, mis võimaldab ja motiveerib isikut läbivaatuses osalema. Asutuse teenust kasutavate isikute õigust tervise kaitsesele aitaks oluliselt tõhusamalt tagada tervishoiutöötaja viibimine koha peal isikute asutusse vastu võtmise aegadel. See võimaldaks asutusse saabunud isikud tervisealaselt läbi vaadata ning otsustada nende ravivajaduse üle.

Siiski ei saa jätta tähelepanuta ka teenuse osutaja töötajate õigust tervise kaitsesele. Asutuse spetsiifikast tulenevalt võib asutuse töökeskkond kujutada endast täiendavat riski töötajate tervisele. Tulenevalt eeltoodust on äärmiselt oluline, et kõik asutuse töötajad oleks kohaselt ja neile arusaadaval viisil informeeritud töökeskkonnaga seonduvatest ohtudest ning nende minimeerimise võimalustest. Samuti on oluline tagada, et kõik asutuse töötajad oleks läbinud esmaabi osutamise koolituse ning ka tegelikkuses omaksid oskusi kohaseks ja turvaliseks esmaabi osutamiseks.

Tulenevalt eeltoodust soovib õiguskantsler Tartu linna asutuse Varjupaik juhtkonnal tagada vähemalt teatud ajavahemiku järel toimuvad tervishoiutöötaja vastuvõtud Varjupaigas koha peal. Tervishoiutöötajaks võib olla nii perearst või –õde,

nakkusarst, kirurg, psühhiaater jne vastavalt teenuse tarbijate peamistele vajadustele. Isikute õiguse tervise kaitsele tagamisel ei saa haavatavate gruppide puhul jääda passiivselt lootma vaid nende enda aktiivsusele tervisega seonduvate küsimuste lahendamisel. **Lisaks eeltoodule soovitab õiguskantsler Tartu linna asutuse Varjupaik juhtkonnal tagada olukord, kus kõik asutuse töötajad on teadlikud asutuse töökeskkonnaga seonduvatest ohtudest, nende minimeerimise võimalustest ning omavad pädevust esmaabi osutamiseks kohasel ja turvalisel viisil.**

(3.3) Teenuse tarbijate õiguste teatavaks tegemine, asutusesiseste ja asutusest väljaulatuvate kaebuste esitamise võimalus

Kontrollkäigu raames läbi viidud vestlusest selgus, et asutuses puudub kaebuste lahendamise kord ning samuti ei ole teenuse tarbijatele teatavaks tehtud võimalusi esitada kaebusi asutuse töö osas väljaspool asuvatele kontrollametkondadele.

Tagamaks isikute kohane õiguste kaitse tuleks kõigile asutuses viibivatele isikutele neile arusaadaval ning taasesitataval viisil teha teatavaks asutuse sisekord ja isikute õigused teenuse tarbimisel või sellega seonduvalt (võimalus täiendavate sotsiaal- või muude teenuste saamiseks jne). Teenusel viibival isikul peaks olema asutuses viibides võimalik mistahes ajal eelnimetatud teabematerjaliga uuesti tutvuda.

Lisaks eeltoodule on ühelt poolt väärkasutamiste ära hoidmiseks ning teiselt poolt teenuse kohta selle adressaatidelt tagasiside saamiseks oluline asutuses viibivaid isikuid teavitada nende kaebevõimalustest nii asutusesiselt kui asutusest väljaulatuvalt. Asutuses peab olema kehtestatud ja teenuse tarbijatele teatavaks tehtud asutusesiseste kaebuste lahendamise kord, mille eesmärgiks on tagada kõigile esitatud kaebustele vastamine sisuliselt, õigeaegselt ja kohases vormis. Pöördumiste esitamise hõlbustamiseks tuleks kaaluda kaebuste esitamise formulari välja töötamist ja teenuse tarbijatele kättesaadavaks tegemist. Samuti tuleks asutuse ruumidesse erinevatele teenuse tarbijatele hõlpsalt ligipääsetavasse kohta kaebuste esitamise kogumiskasti (-kastide) paigaldamist.

Tulenevalt eeltoodust soovitab õiguskantsler Tartu linna asutuse Varjupaik juhtkonnal välja töötada ja kehtestada ammendav asutusesisene kaebuste lahendamise kord. Kaebuste lahendamise kord ning isiku õigus pöörduda kaebustega asutuse tegevuse kohta ka muude, asutusest väljaspool asuvate kontrollametkondade või muude institutsioonide poole, peab olema kõigile teenuse tarbijatele teatavaks tehtud. Soovitav oleks kaebuste lahendamise ja muude asutuste poole pöördumise alane teave paigutada teenuse osutamise asukohas teadetetahvlitele. Silmas tuleb pidada erinevate keelegruppide võimet teabe mõistmiseks. Asutusesiseste kaebevõimaluste hõlbustamiseks tuleks paigaldada teenuse tarbijate poolt kasutatavatesse ruumidesse nii kaebuste formularid kui ka kaebuste kogumiskastid. **Esitatud kaebuste osas tuleb sisse seada register, mis võimaldab kontrollida kaebuste käsitlemise nõuetelevastavust ning saada perioodiliselt üldistatud andmeid teenuse tarbijate peamiste asutusega seonduvate probleemide osas.**

(3.4) Asutuse poolt pakutava teenuse tarbijate omandiõiguse riive

Asutuse poolt saadetud dokumentatsioonist nähtuvalt hävitatakse asutuses keelatud ese juhul, kui korrapidaja avastab kliendil peidetud keelatud eseme sisenemisel. Vestlusest kohapeal nii asutuse juhtkonna kui ka teenuse tarbijatega selgus, et keelatud eseme valduse mitteüleandmisel võib asutus keelduda abivajavale isikule majutusteenuse osutamisest.

PS § 32 kohaselt on igäihe omand puutumatu ning võrdselt kaitstud. Omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras. Samuti peavad omandiõiguse teostamise kitsendused tulenema seadusest. Sotsiaalhoolekande seaduse §-st 20 nähtuvalt võib sotsiaalteenuse osutaja teatud esemete valduse üle võtta vaid isiku nõusolekuta hooldamise korral. Varjupaigateenuse osutamisele antud säte ei laiene. Ka muudes õigusaktides ei ole varjupaigateenuse osutajale antud õigust teenuse tarbijate õigust omandile piirata. Samuti ei vasta varjupaigateenuse andmisest keeldumine omandi mitteüleandmise korral sotsiaalhoolekande seaduse §-s 3 sätestatud sotsiaalhoolekande põhimõtetele ja ülesannetele.

Siiski on arusaadav, et asutuse turvalisuse eesmärkidel võib osutada vajalikuks teatud esemete või ainete asutusse sattumise piiramine. Mittesoovitavate asjade nimekiri peaks suvaotsuste langetamise võimaluste vältimiseks olema aga asutuse poolt kindlaks määratud ja puudutatud isikutele teatavaks tehtud. Omandi hoiule võtmine või hävitamine saab aset leida vaid isiku nõusolekul. Valduse mitteüleandmine ei saa olla abivajajale sotsiaalteenuste andmisest keeldumise aluseks. Sotsiaalteenuse osutaja peab välja töötama inimõiguste järgimist ja sotsiaalhoolekande põhimõtteid soodustavad käitumisjuhised juhtudeks, kus asutusse saabunud või seal viibiva teenuse tarbija valduses on asutuses mittesoovitavad esemed või ained.

Tulenevalt eeltoodust soovitab õiguskantsler Tartu linna asutuse Varjupaik juhtkonnal välja töötada ja kehtestada ammendav nimekiri esemetest ja ainetest, mille omamine asutuses ei ole soovitav. Nimekiri tuleb arusaadavas vormis teatavaks teha kõigile teenuse tarbijatele. Lisaks tuleb asutuse töötajate tegevuse reguleerimiseks kehtestada kord mittesoovitavate esemete ja ainete valduse üle võtmiseks ja vajadusel hävitamiseks ning samuti käitumiseks juhul, kui sotsiaalteenuse saamiseks näidustatud isik keeldub mittesoovitavate esemete või ainete valdust üle andmast. Nimetatud reeglistik võib olla lülitatud asutuse sisekorraeeskirjadesse.

(3.5) Isikuandmete käitlemine asutuses

Asutuse poolt saadetud dokumentatsioonist nähtuvalt ei pea asutus oma tegevuse raames registrit ega muud andmekogu. Öömajateenusele saabunud isikute nimed märgitakse žurnaali. Kontrollkäigu kestel selgus, et lisaks eeltoodule peetakse siiski asutuse juhataja arvutis elektroonilist andmekogu teenuse kasutajatest. Samuti hoiustatakse asutuses kõigi teenuse tarbijate tervisetõendeid.

Isikuandmete töötlemisel kaitseb füüsilise isiku põhiõigusi ja -vabadusi, eelkõige õigust eraelu puutumatusel, isikuandmetekaitse seadus (edaspidi IKS). Seaduse §-i 4 kohaselt on isikuandmed mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on. Delikaatsed isikuandmed on muuhulgas ka andmed tervise seisundi või puude kohta. Nähtuvalt IKS §-st 5 on isikuandmete töötlemine iga isikuandmetega tehtav toiming, sealhulgas isikuandmete kogumine, salvestamine, korrastamine, säilitamine, muutmine ja avalikustamine, juurdepääsu võimaldamine isikuandmetele, päringute teostamine ja väljavõtete tegemine, isikuandmete kasutamine, edastamine, riskikasutamine, ühendamine, sulgemine, kustutamine või hävitamine, või mitu eelnimetatud toimingut, sõltumata toimingute teostamise viisist ja kasutatavatest vahenditest.

Seega toimub asutuses nii isikuandmete (nimi, isikukood jt) kui ka delikaatsete isikuandmete (terviseandmed) töötlemine (kogumine, säilitamine jne). seega peab asutuse tegevus isikuandmete käitlemisel vastama täielikult isikuandmete kaitse seaduses toodud nõuetele. Esmased isikuandmete töötlemise põhimõtted on toodud seaduse §-s 5 ning nõuded §-s 25. Seaduse 5.peatükk sätestab erinõuded delikaatsete isikuandmete töötlemisele kohustades andmetöötlejat kindlaks määrama isikuandmete kaitse eest vastutava isiku või registreerima delikaatsete isikuandmete töötlemise Andmekaitse Inspeksioonis.

Eeltoodust nähtuvalt on andmetöötlejale pandud rida ülesandeid, mille eesmärgiks on isikuandmete kaitse ja väärtöötlamise vältimine. Isikuandmete kaitse põhimõtete tagamiseks oleks soovitatav asutuses välja töötada isikuandmete töötlemise kord võttes arvesse kõiki isikuandmete kaitse seaduses toodud aspekte.

Nähtuvalt IKS § punktist 5 annab Andmekaitse Inspeksioon muuhulgas ka soovituslikke juhiseid seaduse rakendamiseks.

Tulenevalt eeltoodust soovitab õiguskantsler Tartu linna asutuse Varjupaik juhtkonnale välja töötada isikuandmete töötlemise kord. Vajadusel tuleks korra koostamiseks vajaliku nõustamise saamiseks pöörduda vastava taotlusega Andmekaitse Inspeksiooni poole.

(4) Kokkuvõte

Kontrollkäigu tulemusel teeb õiguskantsler isikute põhiõiguste tagamiseks soovitusel Tartu linna asutuse Varjupaik juhtkonnale. Soovitude täitmise osas teostab õiguskantsler järelkontrolli 6 kuu möödudes soovitude tegemisest.